

ЗНАЧАЈ ТРЖИШТА ЕУ У ИЗВОЗУ ПОВРЋА ИЗ РЕПУБЛИКЕ МАКЕДОНИЈЕ

М. Пешевски¹

Абстракт: У раду се, на бази званично објављених статистичких података (1999-2003) утврђује да се у Македонији гаји више од 30 врста повртарских култура, просечно на 62.649 ха, што је 11,2 % обрадивог земљишта. Фармери-повртари, просечно годишње производе 701.358 тона поврћа, а извози се 70.728 тона свежег поврћа, или 10,08 % укупне производње. Извоз по производима, креће се од 0,12 % код паприке до 24,84 % код купуса и кеља. При извозу се остварују различите цене, у зависности од земље извоза. Тако на пример, при извозу у Немачку остварују се најбоље цене (за парадајз 650,92 US \$/t, шаргарепу 457,97 US \$/t, и за печурку 11.558,10 US \$/t), а најмање у Босни и Херцеговини (за парадајз 186,66 US \$/t и за шаргарепу 90,34 US \$/t). Затим, на ранг-листи долази Србија и Црна Гора, Француска, итд.

Од “старих” земаља чланица ЕУ, главни извозни партнер је Италија, која у укупном извозу учествује 29,74%. Но, ако се узму све садашње (2005) земље чланице ЕУ, тада је Словенија на врху ранг-листе са 32,17% од укупног извоза свежег поврћа.

Кључне речи: поврће, потрошња, извоз, цене, квалитет, ЕУ-земље, Србија и Црна Гора.

1. Увод

Земљишни капацитети за пољопривредну производњу Републике Македоније, износе просечно (1999-2003) 1.265 ха или 49,2 % од укупне територије земље. Од тога, 44,3% је обрадиво земљиште. У истраживаном

¹ Др Миле Пешевски, редовни професор, Факултет пољопривредних наука и хране, Скопље, Е-mail: milepesevski@yahoo.com

периоду, повртарска производња је организована просечно на 62.649 ха или 11,2% од обрадивог земљишта. У оквиру те површине, у Републици Македонији гаје се преко 30 повртарских култура. Већи део њих гаји се на више од хиљаду хектара, а неке на релативно мањој површини. Но, колико и да је број и површина гајених култура, у нашој земљи се производи релативно квалитетно поврће, због релативно добрих компаративних климатских предности у односу на већи број европских земаља. Више него сигурно је да од те производње, већи део се троши у земљи, а остатак се извози. Но, у вези са извозом а повезано са профитабилношћу врло је важно где (у којој земљи) ће се извозити и у каквој форми (свежа или прерађена) ће се продати. При извозу веома значајна је количина (квоте), квалитетна својства, извозне цене и укупна вредност поврћа.

Циљ рада је да изврши анализу вишегодишњих података повртарских производа и да се проучи спољно-трговинска размена са земљама чланица ЕУ. Исто тако, циљ рада је да се изврши компарација неких показатеља извоза у ЕУ са неким суседним земљама, пре свега са Србијом и Црном Гором.

2. Извор података и метод рада

За реализацију постављеног циља, у раду користили смо вишегодишње (1999-2003) објављене статистичке податке Државног завода за статистику Републике Македоније. Неки од њих коришћени су као такви а неки допунски су обрађивани, а затим коментарисани. За детаљнију анализу извршили смо класификацију тзв. изабране (важније) културе (производе), и друге културе односно производи.

Група “изабрани производи” је утврђена на бази њиховог процентуалног учешћа од 5 или више од 5% било у површини, производњи, потрошњи и извозу свежих повртарских производа.

У раду коришћени су уобичајене методе за оваква истраживања а углавном стандардне статистичко-математичке методе.

При доношењу закључака, коришћен је углавном метод компарације података.

3. Резултати истраживања

3.1. Обим укупне продукције свежег поврћа

Државни завод за статистику званично, континуирано објављује податке само за 10-15 повртарских култура-производа. На бази тих података утврђује се да Република Македонија производи, просечно више од 700.000 тона свежег поврћа. Количина укупне производње, из године у годину се повећава (Таб.1), на супрот смањењу површина [5].

Табела 1. Динамика укупне производње важнијих повртарских култура (t)

Производ	Година					Просек
	1999	2000	2001	2002	2003	
Укупно повртарство	691443	694386	695961	707649	717353	701358
Кромпир	169258	164486	176336	184487	174661	173846
Пасуљ	15175	13495	11656	13812	14194	13666
Парадајз	128382	134654	126313	109506	129739	125719
Црни и бели лук	42836	40415	35427	38894	34841	38492
Краставац	25900	26700	27271	27606	34921	28480
Паприка	116468	116597	111611	108073	111494	112849
Купус и кељ	70177	70378	75284	70586	75347	72354

Извор: Статистички годишњак РМ.

Укупна количина поврћа се повећава, пре свега као резултат повећане технолошке културе (увођење нових технологија) код младих фармера-повртара, чији број у последње време се повећава.

3.2. Укупан извоз свежег поврћа из Републике Македоније

У оквиру укупног извоза свежег поврћа из Републике Македоније, континуирано доминира парадајз са укупном количином од 18.908 тона, што је 26,73% од укупне количине извоза, што износи, просечно 70.728 тона (Таб.2).

Табела 2. Количина извоза свежег поврћа по производима (t)

Производ	Година					Просек	Учешће (%)
	1999	2000	2001	2002	2003		
Кромпир	3301	3510	3742	2756	8387	4339	6.13
Грашак	61	96	4	8	3	34	0.05
Пасуљ	213	753	192	98	146	280	0.40
Парадајз	14443	17756	18769	20974	22596	18908	26.73
Црни и бели лук	3026	2389	3609	2726	4346	3219	4.55
Празилук	299	210	48	238	648	289	0.41
Купус и келј	19801	17132	19427	14592	18922	17975	25.41
Карфиол и броколи	53	19	83	54	91	60	0.09
Краставац	13	29	44	34	127	49	0.07
Шаргарепа	6777	9298	9091	9945	14212	9865	13.95
Друго махунасто поврће	227	270	319	214	246	255	0.36
Печурке	305	149	183	768	167	314	0.44
Друго поврће	21763	15342	15415	11157	11333	15002	21.21
Паприка	172	320	101	25	76	139	0.20
Укупно	70454	67273	71027	63589	81300	70728	100.00

Извор: Статистички годишњак РМ

Скоро, исту количину, као и парадајз, Република Македонија у ЕУ извози и купус и келј у свежем стању. За шаргарепу, карфиол и броколи Државни завод за статистику званично не објављује податке засејаних површина и остварене производње, па зато није могуће са сигурношћу да се каже колико % од домаће производње се извози тих производа.

Прерачуни (Таб.3), на бази расположивих званичних статистичких података, говоре да врло мали део домаће производње се извози у свежем стању, просечно 10,08 %. Највише (просечно 24,84 %) се извози купус и келј, а најмање (0,12 %) паприка.

Табела 3. % извоза укупне производње важнијих повртарских култура

Производ	Година					Просек
	1999	2000	2001	2002	2003	
Кромпир	1.95	2.13	2.12	1.49	4.80	2.50
Пасуљ	1.40	5.58	1.65	0.71	1.03	2.05
Парадајз	11.25	13.19	14.86	19.15	17.42	15.04
Црни и бели лук	7.84	6.56	11.78	7.88	14.25	9.43
Краставац	0.05	0.11	0.16	0.12	0.36	0.17
Паприка	0.15	0.27	0.09	0.02	0.07	0.12
Купус и кељ	28.22	24.34	25.80	20.67	25.11	24.84

Извор: Наши прерачуни на бази података из Статистичког годишњика РМ

Анализа вредносног израза извоза по производима (Таб.4), показује да Република Македонија, исто као и код квантитативног израза (Таб.2), највише извози парадајз (просечно, 33,30 %). Но, ту учешће купуса и кеља је смањено за, скоро, 15 индексних поена. Овај податак говори да укупна вредност производње, а посебно извоза, више је зависна од цене, него од количине.

Табела 4. Структура вредности извоза свежег поврћа по производима
000 US \$

Производ	Година					Просек	Учешће (%)
	1999	2000	2001	2002	2003		
Кромпир	309	344	287	261	993	439	3.48
Грашак	44	29	0	1	2	15	0.12
Пасуљ	226	825	105	63	88	261	2.07
Парадајз	2999	3485	3820	4229	6468	4200	33.30
Црни и бели лук	288	245	299	219	429	293	2.32
Празилук	50	23	5	20	90	38	0.30
Купус и келј	1322	1026	1179	1184	2120	1366	10.82
Карфиол и броколи	10	2	9	14	25	12	0.10
Краставац	3	3	5	3	24	8	0.07
Шаргарепа	926	1233	1269	905	2185	1304	10.34
Друго махунасто поврће	214	150	97	90	130	137	1.09
Печурка	1358	821	720	2954	1049	1381	10.95
Друго поврће	4457	3037	2978	1764	2451	2937	23.29
Паприка	300	456	109	53	181	220	1.74
Лећа	0	0	1	1	2	1	0.01
Укупно	12490	11679	10885	11761	16238	12611	100.00

Извор: Наши прерачуни на бази података из Статистичког годишњака РМ

3.3. Извозне цене

Нема сумње да продајна цена, више зависи од квалитета, него од коњукурности производа. Док при извозу, на висини извозне цене, поред квалитета, утицај има и конкуренција, но и јачина трговинских односа са земљама-увозника, а посебно са фирмом-увозником.

Овом приликом не можемо да коментаришемо како се кретала извозна цена купуса и келја по земљама, пошто Државни завод за

статистику даје збирно ове податке у групи “карфоил, броколи, и слично поврће, свеже или расхлађено”.

Интересантно је да се погледају извозне цене по земљама (Таб.5), само код производа који доминирају у укупном извозу (а стање је исто и код других производа). На пример, парадајз се извози у Србију и Црну Гору по цени од 233,54 US \$ /t, а у Грчкој (земља први сусед, као Србија и Црна Гора, но земља-чланица ЕУ) по цени од скоро два пута већа у односу на извозну цену у Србији и Црној Гори.

При извозу парадајза у Немачку, цена је скоро, три пута већа у односу на извозну цену у Србију и Црну Гору, а у односу на Чешку (четврта земља у рангу), само за 14,68% већа. Цена извоза парадајза у Босни и Херцеговини је још нижа од извозне цене у Србији и Црној Гори. Ови подаци а и подаци извозне цене шаргарепе и печурке, говоре да главни адут при формирању цена поред осталог је и квалитет. Потрошачи из богатијих земаља- чланица ЕУ захтавају и плаћају производе високог квалитета, а они из сиромашних земаља, због сиромаштва траже и купују производе нижег квалитета у односу на друге земље.

Табела 5. Извозне цене (US \$ /t) код главних земаља-увозница доминантних производа при извозу у 2003. год.

Земља	Производ		
	Парадајз	Шаргарепа	Печурка
Словенија	485.11	166.42	/
Италија	433.83	/	7 284.61
Грчка	454.29	595.07	/
Чешка	567.58	231.18	/
Немачка	650.92	457.97	11 558.10
Француска	278.11	/	3 074.78
Србија и Црна Гора	233.54	135.51	5 379.45
Босна и Херцеговина	186.66	90.34	/
Хрватска	350.37	253.60	/

Извор: Наши прерачуни на бази података из Статистичког годишњака РМ

Ту желимо да демантујемо мишљење многих македонских грађана да Словенија купује од Републике Македоније велику количину паприке, па затим на страном тржишту продаје ајвар од македонске сировине. Напротив, највећи (са више од 68% у укупном извозу) увозник паприке из Републике Македоније је Србија и Црна Гора, са просечном годишњом количином увоза од око 95 тона свеже паприке (Таб. 6), што је за 14.4 пута више од словеначког увоза. Исто тако, Србија и Црна Гора купује “јефтину” паприку, пошто Словенија плаћа, за 2,6 пута већу цену увезене паприке из Републике Македоније.

Табела 6. Количина (kg) и извозне цене (US \$/t) паприке у Словенији и Србији у Црној Гори

Земља	Показатељ	Година					Просек
		1999	2000	2001	2002	2003	
Укупан извоз из РМ		172241	320213	100818	25000	76366	138928
Слове- нија	Количина	26881	2059	2500	1000	600	6608
	% из РМ	15.61	0.64	2.48	4.00	0.79	4.76
	Цена	3787.13	3207.87	4158.00	4005.00	4978.33	3807.32
Србија и Црна Гора	Количина	25474	292636	69898	15160	71204	94874
	% из РМ	14.79	91.39	69.33	60.64	93.24	68.29
	Цена	2431.26	1418	849.87	1264.05	2139.86	1492.15

Извор: Наши прерачуни на бази података из Статистичког годишњака РМ

3.4. Извоз свежег поврћа у земљама ЕУ

Вредност укупног извоза свежег поврћа у земљама ЕУ износи, просечно 4.044.000 US \$ (Таб.8), што је у односу на извоз у Србију и Црну Гору мањи је за 28,76% [6]. Учешће земаља ЕУ (само оних где у досадашњем периоду Република Македонија има извоз свежег поврћа) је, просечно 32% од укупног извоза, који износи просечно 12.611.000.000 US \$. По годинама истраживања, учешће се кретало од 28,19%, у 2001 години па чак до 42,80%, у 2002 години (Таб.7). Од “старијих” земаља чланица ЕУ, главни извозни партнер Републике Македоније је Италија. Тамо углавном се извозе печурке. У укупном извозу печурака, Италија учествује са 60,85-95,25%. Одмах иза ње, на ранг-листи налази се Грчка, где Република Македонија извози разноврстно свеже поврће у вредности, просечно 934.000 US \$.

Значај тржишта ЕУ у извозу поврћа из Републике Македоније

Ако, се пак прави анализа у садашњим земљама-чланица ЕУ (Сл. 1), тада стање је другачије. Наиме, на првом месту је Словенија са укупним извозом од 1.297.000 US\$ или 32,17 % у укупном извозу свежег поврћа из Републике Македоније у ЕУ. Словенија из Републике Македоније, углавном увози: парадајз, кромпир, пасуљ, црни лук, карфиол и броколи, махунасто поврће, паприку и друго свеже поврће, са укупном вредношћу од 911.000 US \$, у 2002 години до 1.715.000 US \$, у 2003 години или просечно 1.297.000 US \$ (Таб. 7).

Сл. 1 - Земље ЕУ (стање 2005)

* Бројеви испод имена земље представљају ранг у укупној вредности извоза

На четврто место у рангу се налази Чешка где Република Македонија извози свеже поврће са укупном вредношћу, просечно 182.000 US \$. Република Македонија у Чешку извози, углавном: шаргарепу, купус, карфиол, броколи, парадајз, и друго разноврстно поврће. Количине и вредности се разликују по годинама. Тако, на пример, при извозу шаргарепе у 2003 години у укупној количини Чешка учествује са 6,83 %, а у укупној вредности са 81,13 %.

Табела 7. Учешће земаља ЕУ у укупном извозу свежег поврћа из Републике Македоније

000 US \$

Земља	Година					Просек	Учешће (%)
	1999	2000	2001	2002	2003		
Укупан извоз	12490	11679	10885	11761	16238	12611	
Словенија	1492	1126	1243	911	1715	1297	32.07
Словачка	33	28	74	56	58	50	1.24
Немачка	58	41	99	141	270	122	3.02
Шведска	11	10	20	24	71	27	0.67
Чешка	45	393	136	70	265	182	4.50
Аустрија	38	2	143	56	35	55	1.36
Француска	148	15	37	99	124	85	2.10
Грчка	512	1050	596	976	1535	934	23.10
Холандија	4	3	10	15	30	12	0.30
Италија	1125	723	646	2663	836	1199	29.65
Пољска	56	117	18	23	38	62	1.53
Мађарска	13	3	47	0	18	16	0.40
Белгија	2	0	0	0	9	2	0.04
Данска	0	0	0	0	3	1	0.02
Укупно ЕУ	3537	3511	3069	5034	5007	4044	100.00
Учешће %	28.32	30.06	28.19	42.80	30.84	32.07	

Извор: Наши прерачуни на бази података из Статистичког годишњака РМ

Изнесене чињенице и показатељи говоре о огромној важности захтева, између осталог и, за квалитативна својства свежег поврћа, при извозу уопште, а посебно у садашњим и будућим земљама-чланица ЕУ.

4. Закључак

На бази проучавања сачињених за анализу спољно-трговинског пословања Републике Македоније свежим поврћем у делу извоза у земљама ЕУ, може се закључити следеће:

1. Македонски фармери-повртари рационално не искоришћавају природне компаративне предности (посебно дуге сунчеве дане) у односу на земље ЕУ. За производњу поврћа они ангажују 11,20% од обрадивог земљишта, а производе, просечно 701.358 тона или по 11,2 t/ha свежег поврћа. Овај принос незадовољава, с обзиром на то да повртарске културе имају високи генетски потенцијал за већу производњу.
2. Република Македонија релативно мало извози свеже поврће. Од укупне годишње производње (701.358 тона) само 10,08 % извози. А по производима, највише (24,84%) купус и келј, а најмање (012%) паприку.
3. Република Македонија има трговинске односе (само извоз свежег поврћа) са релативно великим бројем (просечно са 14) земаља-ЕУ, но у укупној вредности извоза учествују са 32,06%, а у истом периоду, од осталих земаља, само Србија и Црна Гора учествује са 44,88%.
4. Најважнији трговински партнер Републике Македоније од земаља-ЕУ је Словенија, пошто се тамо извози више од 32 % од укупне вредности свежег поврћа.
5. Извоз свежег поврћа у земљама-ЕУ може се повећати само испуњавањем високих стандарда квалитета производа и дизајна амбалаже. Потрошачи из земаља-ЕУ плаћају високе цене, но захтевају високи квалитет.

Примљено:
10.02.2006.

Одобрено:
20.03.2006.

Литература

1. Анакиев Б., Пешевски М. 2002: Извозните можности на македонскиот агрокомплекс со приемот во СТО. Зборник на трудови : извозните можности на РМ во услови на членство во СТО, 101-120, Здружение на агроекономистите на РМ, Скопје.
2. Државен завод за статистика на РМ. 1998-2005: Статистички годишник на РМ, Скопје.
3. МАНУ, 1999: Стратегија за извоз на РМ, 123-152, Скопје.
4. Миловановић и сар., 2004: Потрошња агроиндустријских производа и квалитет исхране становништва СРЈ/СЦГ-дугорочне карактеристике. Економика пољопривреде (51) 1-2 (3-21), Београд.
5. Пешевски М., Шекеринов Д. 2005: Значењето на градинарството во надворешно-трговското работење на Република Македонија со светот. Зборник на трудови: Пристапот на производите од агрокомплексот до внатрешниот и надворешниот пазар, 133-146, Здружение на агроекономистите на РМ, Скопје.
6. Peševski M., Šećerinov D., Tomić D. 2006: Mesto Srbije i Crne Gore u trgovinskoj razmeni Republike Makedonije svežim povrćem. Zbornik radova sa međunarodno savetovanje: Biotehnologija I poljoprivreda, 3-4. III 2006, Čačak.

**THE SIGNIFICANCE OF THE EU-COUNTRIES FOR
VEGETABLE EXPORTS FROM THE REPUBLIC OF
MACEDONIA**

Mile Peshevski, Ph. D., regular professor
Faculty of Agricultural Sciences and Food, Skopje

Abstract

This paper, based on officially published statistical data (1999-2003) from the State Statistical Office of the Republic Macedonia, determines that more than 30 types of vegetable crops are cultivated in the country, on average of 62 649 ha which is 11.2% of the total cultivated area. The vegetable farmers on that area annually produce 701 358 tons in average. The Republic of Macedonia, in average exports 70 728 tons of fresh vegetables or 10.08% of the total production. The export, divided by products, ranges from 0.12%, for pepper up to 24.84%, for cabbage and kale. Different prices are achieved during the exporting, depending on the country of export. In this regard, for example, when exporting to Germany best prices are achieved (for tomato 650.92 US \$/t, for carrots 457.97 US \$/t, and for mushrooms 11 558.10 US \$/t) and lowest when exporting to Bosnia and Hercegovina (for tomato 186.66 US \$/t, for carrots 90.34 US \$/t). Afterwards follow Serbia and Montenegro, France, etc.

From the "old" EU member-countries, our major export partner is Italy, where the total export (only for EU-countries) is 29.74%. But, if the current (2005) EU member-countries are taken into consideration, the Slovenia is at the top of the list with 32.17% from the total fresh vegetable exports.

Key words: vegetables, consumption, export, prices, quality, EU-countries, Serbia and Montenegro.

Author's address:

Dr Mile Peshevski
Faculty of Agricultural Sciences and Food
Skopje
E-mail: milepesevski@yahoo.com